

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
วิชาแกนพระพุทธศาสนา

ตำรา
รหัส ๐๐๐ ๑๕๘

ประวัติพระพุทธศาสนา History of Buddhism ฉบับปรับปรุง

โครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติพระพุทธศาสนา (History of Buddhism) ฉบับปรับปรุง

ผู้แต่ง	: คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บรรณาธิการ	: ผศ.บรรจง โสดาดี
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ	: รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมผลิต	: รศ.ดร.กาญจนา วัธนสุนทร, รศ.ชูขณะ รุ่งปัจฉิม ผศ.ดร.นลินี ณ นคร, ผศ.ศศิธร ชูตินันทกุล ผศ.ดร.สังวรณัฏฐ์ รัตตะโท
ศิลปะและจัดรูปเล่ม	: นายสมบุรณ์ เฟ่งพิศ
ออกแบบปก	: นายพิจิตร พรหมลี
พิสูจน์อักษร	: นายสุชญา ศิริธัญญ์, นายอักษรวิชัย โฉมศรี
พิมพ์ครั้งที่ ๑	: มิถุนายน ๒๕๕๘ จำนวนพิมพ์ : ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	: กรกฎาคม ๒๕๕๙ จำนวนพิมพ์ : ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	: มิถุนายน ๒๕๖๒ จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์	: ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใด ๆ ของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ประวัติพระพุทธศาสนา (ฉบับปรับปรุง).-- พิมพ์ครั้งที่ 2.-- พระนครศรีอยุธยา :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

312 หน้า.

1. พุทธศาสนา--ประวัติ. I. คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. II. ชื่อเรื่อง.

294.309

ISBN 978-616-300-253-2

จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ผลงานลำดับที่ ๑๘)

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๑๓ (ต่อ ๘๗๗๐, ๘๗๗๓), ๐๖๑ ๓๙๙ ๖๑๖๖, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๑๓

จัดทำนายโดย :

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๕ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘-๕๕๕

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร เรื่องการปรับปรุงเนื้อหาและจัดพิมพ์ตำรารายวิชาแกนพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ให้เป็นที่ยอมรับและใช้ร่วมกันได้ พัฒนารูปแบบของหนังสือ และตำราให้มีเอกลักษณ์ร่วมกัน สวยงาม คงทน น่าสนใจ ต่อการศึกษาค้นคว้า มีเนื้อหาสาระไปพัฒนาสื่อการศึกษาและเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ระบบคลังข้อสอบ พัฒนาบุคลากรและผลงานด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยให้แพร่หลายและเป็นเวทีเสนอผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ของมหาวิทยาลัย

โครงการนี้เกิดขึ้นมาได้จากความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์มหาวิทยาลัย จากทุกส่วนงาน ทั้งส่วนกลาง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน ร่วมกันพัฒนารายวิชาแกนพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ด้วยวิริยะอุตสาหะแรงกล้า มุ่งมั่นกลั่นความรู้สู่ชิ้นงานด้วยความรอบรู้ พรั่งพร้อมด้วยประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างมีมิตรไมตรี พัฒนาตนพัฒนางานให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เพียบพร้อมด้วยอัตราและพยัญชนะ เป็นที่ยอมรับของสังคม

ตำรารายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ มีเนื้อหาสาระแบ่งเป็น ๑๑ บท มุ่งหมายให้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญและลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา การแบ่งแยกแตกออกเป็นนิกายต่าง ๆ การขยายตัวของพระพุทธศาสนา เข้าไปเผยแผ่ยังนานาประเทศ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวัฒนธรรมในประเทศนั้น ๆ ตลอดจนถึงศึกษาขบวนการและองค์กรใหม่ ๆ ของพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันและอนาคต เนื้อหาสาระปรากฏแจ้งแล้วในเล่มนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกภูมิกุทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าพัฒนาเนื้อหาวิชาเล่มนี้ให้เกิดมีขึ้น อันจะเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยสืบไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำรารายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุงเล่มนี้ คงอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาแก่คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้ที่สนใจ ตลอดไป

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

ตำรารายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุง เล่มนี้ ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร เรื่องการปรับปรุงเนื้อหาและจัดพิมพ์ตำรารายวิชาแกนพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔ ของกองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อปรับปรุงเนื้อหาตำราวิชาแกนพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไปที่ใช้สอนในมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ตามกรอบมาตรฐานระดับอุดมศึกษา (๒) เพื่อให้คณาจารย์ของมหาวิทยาลัย ได้เสนอผลงานทางวิชาการ ด้วยการสร้างสรรค์ผลงานอย่างเป็นระบบ รองรับการประกันคุณภาพการศึกษา ของมหาวิทยาลัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์มหาวิทยาลัย ให้เป็นที่ยอมรับทั่วไปในประเทศและระดับสากล

ตำรารายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุง เป็นวิชาหนึ่งในวิชาแกนพระพุทธศาสนาที่กำหนดให้ศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญและลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา การแยกนิกายของพระพุทธศาสนา การขยายตัวของพระพุทธศาสนาเข้าไปในนานาประเทศ และอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อวัฒนธรรมในประเทศนั้น ๆ รวมทั้งศึกษาขบวนการและองค์กรใหม่ ๆ ในวงการพระพุทธศาสนายุคปัจจุบันและอนาคต” ซึ่งมีรายละเอียดที่คณะผู้เขียนได้นำเสนอไว้แล้วในบทต่าง ๆ

คณะผู้เขียนหวังว่า ตำรารายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุงเล่มนี้ จะยังประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของโครงการ จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำตำรารายวิชาเล่มนี้ให้มีความสำเร็จ สมบูรณ์เป็นรูปเล่ม ขอขอบคุณ รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้คำแนะนำและเพิ่มเติมเนื้อหาต้นฉบับรายวิชาประวัติพระพุทธศาสนาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่กองวิชาการ และคณะวิทยากร คือ รศ.ชัชชนะ รุ่งปัจฉิม จากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และ รศ.ดร.กาญจนา วิธสุนทร ผศ.ดร.นลินี วัฒนคร ผศ.ศศิธร ชูตินันทกุล และ ผศ.ดร.สังวรณัฏฐ์ ภัทระโทก จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชทุกท่าน ที่มาเป็นวิทยากรและให้คำแนะนำ ซึ่งมีส่วนร่วมในการผลิตตำราเรียนเล่มนี้ ด้วยวิริยะอุตสาหะ มุ่งเทกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา พัฒนางานทางวิชาการด้านประวัติพระพุทธศาสนา จนสำเร็จเป็นรูปเล่ม บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ทุกประการ

คณะกรรมการปรับปรุงเนื้อหาวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา”

มิถุนายน ๒๕๕๘

คำนำสำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเกิดขึ้นตามนโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตหนังสือ ตำรา งานแปลและเอกสารทางวิชาการอื่นๆ (๒) ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือ ตำรา งานแปล และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่มีคุณภาพเป็นประโยชน์แก่การเรียนการสอนทุกระดับ ในมหาวิทยาลัย เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าของประชาชนทั่วไป และ (๓) ดำเนินการให้มีการจำหน่ายแจกหนังสือ ตำรา งานแปล และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปรัชญา และศาสตร์สมัยใหม่ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย สำนักพิมพ์ตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงได้จัดพิมพ์ตำราเรียนวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุงแต่งโดยคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้รวบรวมเนื้อหาสาระต่างๆ แล้วสรุปร่วมกันเพื่อพัฒนาและแต่งตำราเล่มนี้ อันจะเป็นแหล่งสำหรับค้นคว้าเรียนรู้สำหรับนิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

ตำราเรียนรายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุง เป็นวิชาหนึ่งในหมวดวิชาแกนพระพุทธศาสนา ในเนื้อหาได้อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญและลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา การแยกนิกายของพระพุทธศาสนา การขยายตัวของพระพุทธศาสนาเข้าไปในนานาประเทศและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อวัฒนธรรมในประเทศนั้นๆ รวมทั้งศึกษาขบวนการและองค์กรใหม่ๆ ในวงการพระพุทธศาสนายุคปัจจุบันและอนาคต จึงเหมาะกับผู้ที่ต้องการค้นคว้าเรียนรู้โดยเฉพาะนิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

สำนักพิมพ์ต้องขอขอบพระคุณคณะกรรมการบริหารสำนักพิมพ์ โดยมีพระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดีและประธานกรรมการบริหารสำนักพิมพ์ ที่เมตตาตามอบต้นฉบับตำราเรียนรายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุง ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้แต่งที่ได้เสียสละเวลาร่วมกันพัฒนาเนื้อหาวิชานี้จนสำเร็จเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ และขอขอบคุณ กองวิชาการที่ช่วยเป็นแรงสนับสนุนงานต้นฉบับและบุคลากร ให้สำนักพิมพ์สามารถจัดพิมพ์ตำราเรียนเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำราเรียนรายวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา” ฉบับปรับปรุง นี้ จะเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาเล่าเรียนของนิสิต นักศึกษา และประชาชนสืบไป

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มิถุนายน ๒๕๖๒

**คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร
เรื่อง การปรับปรุงเนื้อหาและจัดพิมพ์ตำรารายวิชาแกนพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๔**

<p style="text-align: center;">คณะกรรมการดำเนินงาน</p> <p>ที่ปรึกษา พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.</p> <p>ประธานกรรมการ พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร.</p> <p>รองประธานกรรมการ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.</p> <p>กรรมการ</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">พระสิริชัยโสภณ</td> <td style="width: 50%;">พระมหาสุริยา วรเมธี,รศ.ดร.</td> </tr> <tr> <td>พระมหาสมบุญ สุธมฺโม,ดร.</td> <td>พระมหาสุทนต์ อากาศโร,ดร.</td> </tr> <tr> <td>พระมหาสุทัศน์ ตีสรวาที</td> <td>พระมหาชำนาญ มหาชาโน</td> </tr> <tr> <td>พระมหาสมเกียรติ กิตติธาดา</td> <td>พระมหาทองคำ ฐิตเปโม</td> </tr> <tr> <td>พระวิฑูรย์ ญาณงโร</td> <td>พระวินัยธรรณก เตชวโร</td> </tr> <tr> <td>พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวิโส</td> <td>รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร</td> </tr> <tr> <td>ผศ.ดร.โกณิภรณ์ ศรีทอง</td> <td>ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง</td> </tr> <tr> <td>ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ</td> <td>ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก</td> </tr> <tr> <td>ผศ.ดร.ณัทธีร์ ศรีดี</td> <td>ผศ.พลวัฒน์ ชุมสุข</td> </tr> <tr> <td>นายอดุลย์ คนแรง</td> <td>นายเกษม แสงนนท์</td> </tr> </table> <p>กรรมการและเลขานุการ นายสุชญา ศิริธัญญาร</p> <p>กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">พระมหาธิตี อนุภทโท</td> <td style="width: 50%;">นายสินชัย วงษ์จำนงค์</td> </tr> <tr> <td>นายอักษรวิชัย โฉมศรี</td> <td>นายสมบุญ เฟ่งพิศ</td> </tr> <tr> <td>นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง</td> <td>นายสุภฐาน สุดาจันทร์</td> </tr> <tr> <td>นางสาวปวีธรรม สำเนียง</td> <td>นางสาวสุจิตรา ชวตรรัมย์</td> </tr> </table>	พระสิริชัยโสภณ	พระมหาสุริยา วรเมธี,รศ.ดร.	พระมหาสมบุญ สุธมฺโม,ดร.	พระมหาสุทนต์ อากาศโร,ดร.	พระมหาสุทัศน์ ตีสรวาที	พระมหาชำนาญ มหาชาโน	พระมหาสมเกียรติ กิตติธาดา	พระมหาทองคำ ฐิตเปโม	พระวิฑูรย์ ญาณงโร	พระวินัยธรรณก เตชวโร	พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวิโส	รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	ผศ.ดร.โกณิภรณ์ ศรีทอง	ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง	ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	ผศ.ดร.ณัทธีร์ ศรีดี	ผศ.พลวัฒน์ ชุมสุข	นายอดุลย์ คนแรง	นายเกษม แสงนนท์	พระมหาธิตี อนุภทโท	นายสินชัย วงษ์จำนงค์	นายอักษรวิชัย โฉมศรี	นายสมบุญ เฟ่งพิศ	นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง	นายสุภฐาน สุดาจันทร์	นางสาวปวีธรรม สำเนียง	นางสาวสุจิตรา ชวตรรัมย์	<p style="text-align: center;">คณะกรรมการปรับปรุงเนื้อหาวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา”</p> <p>ประธานกรรมการ พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑูณ, ผศ.ดร.</p> <p>รองประธานกรรมการ พระมหาเทพรัตน์ อริยวิโส</p> <p>กรรมการ</p> <p>พระครูปลัดสำนวน โอภาโส พระครูปลัดพรหมเรศ โชติวิโร, ผศ. พระมหาสุระศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร. พระอธิการเวียง กิตติธนาโณ, ดร. ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง อาจารย์เฉลิม เขื่อนทองกลาง อาจารย์ไพรินทร์ ณ วันนา อาจารย์ทองคำ สุวรรณไตร ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์ อาจารย์สุเทพ สารบรรณ</p> <p>เลขานุการ ดร.ศิริโรจน์ นามเสนา</p> <p>บรรณาธิการ ผศ.บรรจง โสดาดี</p> <p>ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมผลิต</p> <p>รศ.ดร.กาญจนา วัฒนสุนทร รศ.ชัชณะ รุ่งปัจฉิม ผศ.ดร.นลินี ณ นคร ผศ.ศศิธร ชูตินันทกุล ผศ.ดร.สังวรณ์ ังดกระโทก</p> <p>ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร</p>
พระสิริชัยโสภณ	พระมหาสุริยา วรเมธี,รศ.ดร.																												
พระมหาสมบุญ สุธมฺโม,ดร.	พระมหาสุทนต์ อากาศโร,ดร.																												
พระมหาสุทัศน์ ตีสรวาที	พระมหาชำนาญ มหาชาโน																												
พระมหาสมเกียรติ กิตติธาดา	พระมหาทองคำ ฐิตเปโม																												
พระวิฑูรย์ ญาณงโร	พระวินัยธรรณก เตชวโร																												
พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวิโส	รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร																												
ผศ.ดร.โกณิภรณ์ ศรีทอง	ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง																												
ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก																												
ผศ.ดร.ณัทธีร์ ศรีดี	ผศ.พลวัฒน์ ชุมสุข																												
นายอดุลย์ คนแรง	นายเกษม แสงนนท์																												
พระมหาธิตี อนุภทโท	นายสินชัย วงษ์จำนงค์																												
นายอักษรวิชัย โฉมศรี	นายสมบุญ เฟ่งพิศ																												
นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง	นายสุภฐาน สุดาจันทร์																												
นางสาวปวีธรรม สำเนียง	นางสาวสุจิตรา ชวตรรัมย์																												

สารบัญ

คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๔)
คำนำสำนักพิมพ์	(๕)
คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร เรื่อง การปรับปรุงเนื้อหาและจัดพิมพ์ตำราวิชาแกนพุทธศาสนา และหมวดวิชาศึกษาทั่วไป	(๖)
บทที่ ๑ จุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา	๑
๑.๑ ความนำ	๒
๑.๒ ชมพูทวีปก่อนพุทธกาล	๒
๑.๒.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชมพูทวีป	๒
๑.๒.๒ อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ	๕
๑.๒.๓ ความรุ่งเรืองของอารยันในชมพูทวีป	๖
๑.๒.๔ ลัทธิ ความเชื่อก่อนพุทธกาล	๙
๑.๓ พุทธประวัติช่วงปฐมกาล	๑๔
๑.๔ พุทธประวัติช่วงออกผนวช	๒๒
๑.๔.๑ สาเหตุที่ออกผนวช	๒๒
๑.๔.๒ เหตุการณ์ขณะทรงผนวช	๒๓
สรุปท้ายบท	๒๔
คำถามท้ายบท	๒๕
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๖
บทที่ ๒ ตรัสรู้	๒๙
๒.๑ ความนำ	๓๐
๒.๒ เหตุการณ์ช่วงบำเพ็ญทุกรกิริยา	๓๐
๒.๓ เหตุการณ์ช่วงตรัสรู้	๓๒
๒.๔ เหตุการณ์ภายหลังตรัสรู้	๓๕
๒.๕ บุคคลผู้ใกล้ชิดพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้	๓๖
สรุปท้ายบท	๓๙

(๘)

คำถามท้ายบท	๔๑
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๔๒
บทที่ ๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๔๓
๓.๑ ความนำ	๔๔
๓.๒ พระพุทธดำริในการประกาศธรรม	๔๔
๓.๓ หลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรม	๔๕
๓.๔ สาวกผู้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่	๕๒
๑. พระสาวก	๕๓
๒. พระสาวิกา	๕๕
๓. สาวกที่เป็นคฤหัสถ์	๕๖
๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่	๕๗
๓.๕.๑ ปัญหาและอุปสรรคภายใน	๕๗
๓.๕.๒ ปัญหาและอุปสรรคภายนอก	๖๐
๓.๖ พุทธปรินิพพาน	๖๑
สรุปท้ายบท	๖๙
คำถามท้ายบท	๗๑
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๗๒
บทที่ ๔ สัจกายนา	๗๓
๔.๑ ความนำ	๗๔
๔.๒ เหตุที่ทำให้เกิดการสังคายนา	๗๔
๔.๒.๑ เกิดจากเหตุภายนอก	๗๔
๔.๒.๒ เกิดจากเหตุภายใน	๗๕
๔.๓ สังคายนาครั้งที่ ๑	๗๗
๔.๔ สังคายนาครั้งที่ ๒	๘๐
๔.๕ สังคายนาครั้งที่ ๓	๘๔
๔.๖ สังคายนาครั้งที่ ๔	๘๖

สรุปท้ายบท	๘๘
คำถามท้ายบท	๘๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๙๐
บทที่ ๕ พระพุทธศาสนาเถรวาท	๙๑
๕.๑ ความนำ	๙๒
๕.๒ การแตกแยกเป็นนิกาย	๙๓
๕.๓ ลักษณะและแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๙๗
๕.๓.๑ ลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๙๗
๕.๓.๒ แนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๙๙
๕.๔ บุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล	๑๐๐
๕.๕ มรดกของพระพุทธศาสนาในอินเดีย	๑๐๔
๕.๕.๑ วัดโอศุการาม	๑๐๕
๕.๕.๒ ถ้ำอชันดา	๑๐๕
๕.๕.๓ มหาวิทยาลัยวัลลภี	๑๐๖
สรุปท้ายบท	๑๐๗
คำถามท้ายบท	๑๐๘
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๐๙
บทที่ ๖ พระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑๑
๖.๑ การเกิดขึ้นและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑๒
๖.๑.๑ การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑๒
๖.๑.๒ พัฒนาการของนิกายเถรวาท	๑๑๔
๖.๒ ลักษณะและแนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑๙
๖.๒.๑ ลักษณะสำคัญ	๑๑๙
๖.๒.๒ แนวทางปฏิบัติของเถรวาท	๑๒๑
๖.๓ บุคคลและคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๒๓
๖.๔ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๒๕
๖.๕ มรดกของพระพุทธศาสนาเถรวาทในอินเดีย	๑๒๖

(๑๐)

๖.๖ ความสุญสิ้นของพระพุทธศาสนา(เถรวาท)ในอินเดีย	๑๓๓
สรุปท้ายบท	๑๓๖
คำถามท้ายบท	๑๓๗
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๓๘
บทที่ ๗ พระพุทธศาสนาในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๑๔๑
๗.๑ ความนำ	๑๔๒
๗.๒ พระพุทธศาสนาในเอเชียใต้	๑๔๒
๗.๒.๑ พระพุทธศาสนาในประเทศเนปาล	๑๔๓
๗.๒.๒ พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย	๑๔๕
๗.๒.๓ พระพุทธศาสนาในประเทศภูฏาน	๑๔๖
๗.๒.๔ พระพุทธศาสนาในประเทศบังกลาเทศ	๑๔๙
๗.๒.๕ พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา	๑๕๐
๗.๓ พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๑๕๖
๗.๓.๑ พระพุทธศาสนาในประเทศเมียนมาร์	๑๕๗
๗.๓.๒ พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา	๑๖๓
๗.๓.๓ พระพุทธศาสนาในประเทศ สปป. ลาว	๑๖๘
๗.๓.๔ พระพุทธศาสนาในประเทศเวียดนาม	๑๗๔
สรุปท้ายบท	๑๗๖
คำถามท้ายบท	๑๗๘
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๗๙
บทที่ ๘ พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงไกล	๑๘๑
๘.๑ ความนำ	๑๘๒
๘.๒ พระพุทธศาสนาในประเทศจีน	๑๘๔
๘.๓ พระพุทธศาสนาในประเทศเกาหลี	๑๘๖
๘.๔ พระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น	๑๘๙
๘.๕ พระพุทธศาสนาในประเทศไต้หวัน	๑๙๒
๘.๖ พระพุทธศาสนาในประเทศมองโกเลีย	๑๙๕

๘.๗ พระพุทธศาสนาในประเทศทิเบต	๑๙๖
สรุปท้ายบท	๑๙๘
คำถามท้ายบท	๑๙๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๐๐
บทที่ ๙ พระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก	๒๐๑
๙.๑ ความนำ	๒๐๒
๙.๒ การแผ่ขยายของพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก	๒๐๓
๙.๒.๑ การแผ่ขยายพระพุทธศาสนาช่วงแรก	๒๐๔
๙.๒.๒ การแผ่ขยายพระพุทธศาสนาช่วงที่ ๒	๒๐๕
๙.๒.๓ การแผ่ขยายพระพุทธศาสนาช่วงที่ ๓	๒๑๐
๙.๓ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก	๒๑๓
๙.๓.๑ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในยุโรป	๒๑๓
๙.๓.๒ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอเมริกา	๒๑๙
๙.๓.๓ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในออสเตรเลีย	๒๒๒
๙.๔ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก	๒๒๓
สรุปท้ายบท	๒๒๗
คำถามท้ายบท	๒๒๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๓๐
บทที่ ๑๐ พระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๒๓๓
๑๐.๑ ความนำ	๒๓๔
๑๐.๒ การแผ่ขยายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๒๓๗
๑๐.๒.๑ ศีลีนพระพุทธศาสนาช่วงแรก	๒๓๗
๑๐.๒.๒ ศีลีนพระพุทธศาสนาช่วงที่ ๒	๒๓๘
๑๐.๓ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๒๔๐
๑๐.๓.๑ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมเก่า	๒๔๐
๑๐.๓.๒ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์	๒๔๗

(๑๒)

๑๐.๓.๓ สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน	๒๕๐
๑๐.๔ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๒๕๕
สรุปท้ายบท	๒๕๘
คำถามท้ายบท	๒๖๐
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๖๑
บทที่ ๑๑ องค์การพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน	๒๖๓
๑๑.๑ ความนำ	๒๖๔
๑๑.๒ พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย	๒๖๔
๑๑.๓ องค์การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๒๖๕
๑๑.๓.๑ กลุ่มเพศจี๊	๒๖๕
๑๑.๓.๒ กลุ่มตีความใหม่	๒๖๖
๑๑.๓.๓ สำนักสวณโมกขพลาราม	๒๖๖
๑๑.๓.๔ สำนักสันติอโศก	๒๖๘
๑๑.๓.๕ สำนักวัดพระธรรมกาย	๒๗๐
๑๑.๓.๖ สำนักวัดหนองป่าพง	๒๗๒
๑๑.๔ องค์การพระพุทธศาสนาที่สำคัญในต่างประเทศ	๒๗๔
๑๑.๔.๑ ชุมชนปฏิบัติธรรมแห่งสังฆะหมู่บ้านพลัม	๒๗๔
๑๑.๔.๒ ชุมชนทีเบต	๒๗๖
๑๑.๔.๓ สมาคมมหาโพธิ์	๒๗๗
สรุปท้ายบท	๒๗๙
คำถามท้ายบท	๒๘๐
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๘๑
บรรณานุกรม	๒๘๓
คณะกรรมการปรับปรุงเนื้อหาอารยวิชา “ประวัติพระพุทธศาสนา”	๒๘๑

บทที่ ๑

จุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา

พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวัฒนโน, ผศ. ดร.

ผศ.ดร. ขวาล ศิริวัฒน์

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. ทราบสภาพสังคมชมพูทวีปก่อนพุทธกาล
๒. อธิบายพุทธประวัติช่วงปฐมวัยได้อย่างถูกต้อง
๓. อธิบายพุทธประวัติช่วงออกบวชได้อย่างถูกต้อง

ขอขยายเนื้อหา

- สังคมชมพูทวีปก่อนพุทธกาล
- พุทธประวัติช่วงปฐมวัย
- พุทธประวัติช่วงออกบวช

๑.๑ ความนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยมูลเหตุแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ด้วยเหตุที่ไม่ได้อ้างถึงการสร้าง การบันดาลจากพระเจ้าองค์ใด พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ เป็นเรื่อง ความพากเพียรพยายามของมนุษย์ที่ถูกต้อง เป็นเรื่องคุณงามความดีที่สร้างสมอบรมมาจนได้ตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อชีวิตจิตใจของมนุษย์ เพราะเป็นศาสนาที่สอนให้เข้าใจ เรื่องเหตุและผลของการกระทำทางกาย วาจา และใจ เชื่อว่าเหตุดี ผลก็ดียิ่งดี เป็นศาสนาที่มุ่งเน้นเรื่อง ของมนุษย์ สำหรับมนุษย์ เพื่อมนุษย์ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์จะสามารถเข้าใจธรรมชาติ ของชีวิตจิตใจ จนถึงความมีชีวิตที่สะอาด สว่าง สงบ พบกับความสุขที่แท้จริง พระพุทธศาสนาสอนเน้น เรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต สอนให้รู้จักการพึ่งตนเอง เชื้อกฎแห่งกรรม สอนให้พึ่งตนไม่หวัง รอฟังคนอื่น สอนทางสายกลาง ไม่ทรมานตนให้ลำบากเดือดร้อน และไม่ปล่อยตนเองให้หลงระเหิมมัวเมา ในการมีชีวิต

๑.๒ ชมพูทวีปก่อนพุทธกาล

สังคมชมพูทวีปหรือที่รู้จักกันทั่วไปคือ ดินแดนอินเดียโบราณ เป็นดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล มีผู้คน หลายนับล้านคนอาศัย มีทั้งผู้อาศัยดั้งเดิมและกลุ่มที่อพยพเข้ามาภายหลัง มีการปกครอง ชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อและการปฏิบัติตามแนวความเชื่อแตกต่างกัน พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลาง ลัทธิ ความเชื่อที่มีความหลากหลาย

ในหัวข้อนี้ แบ่งออก ๔ หัวข้อ คือ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชมพูทวีป การปกครองชมพูทวีป ลักษณะสังคมชมพูทวีป ความเป็นอยู่ของชาวชมพูทวีปก่อนพุทธกาล สมัยก่อนอารยันเข้าสู่ประเทศ อินเดีย สมัยอารยันเข้าสู่ประเทศอินเดีย

๑.๒.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชมพูทวีป

๑. ชมพูทวีป หมายถึง ทวีปที่กำหนดหมายด้วยต้นหว่า คือ มีต้นหว่าเป็นเครื่องหมาย หรือ ทวีปที่มีต้นหว่าใหญ่(มหาชมพู)เป็นประธาน

๒. สภาพภูมิศาสตร์ เพราะเป็นประเทศมีพื้นที่กว้างใหญ่ ชมพูทวีป(อินเดีย)จึงมีสภาพ ภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย ทั้งมีภูเขาสูง อากาศหนาวจัดและร้อนจัด ได้แก่เทือกเขาหิมาลัยและแถบ ทะเลทราย และพื้นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร ได้แก่บริเวณแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคา

กับทางภาคใต้ของอินเดีย ทำให้ดินแดนแถบนี้มีผู้คนหลายเผ่า มีภาษาติดต่อสื่อสารกันหลายภาษา และเป็นแหล่งชุมนุมนักคิดและนักศาสนา นักประวัติศาสตร์แบ่งกลุ่มคนอินเดียออกเป็นกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มฮินดู กลุ่มเบ็งกาลี กลุ่มมหาราษฏร์ กลุ่มซิกข์^๑ ชมพูทวีปมีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล ทิศเหนือจรดกับเทือกเขาหิมาลัย ทิศใต้ติดกับมหาสมุทรอินเดีย ทิศตะวันออกติดกับอ่าวเบ็งกอลและประเทศพม่า ทิศตะวันตกติดกับทะเลอาระเบีย ประเทศปากีสถาน และประเทศอัฟกานิสถาน เนื่องจากเป็นประเทศที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่มาก จึงทำให้มีภูมิอากาศแตกต่างกันมีทั้งร้อนที่สุด หนาวที่สุด และหนาวอยู่อาศัยมากที่สุด ตามคติโบราณ ชมพูทวีปมีสัณฐานเหมือนเกวียน

ชมพูทวีปเป็นชื่อครั้งโบราณ อันใช้เรียกดินแดนที่กำหนดคร่าว ๆ ว่าเป็นประเทศอินเดียในปัจจุบัน แต่แท้จริงนั้น ชมพูทวีปกว้างใหญ่กว่าอินเดียปัจจุบันมาก เพราะครอบคลุมถึงปากีสถานและอัฟกานิสถาน^๒

๓. จุดเริ่มต้นของชาวอารยัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าชาวอารยันมีถิ่นกำเนิดในแถบทะเลสาบแคสเปียนตอนกลางทวีปเอเชีย เมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล จากนั้นค่อย ๆ เคลื่อนย้ายไปยังที่อื่นๆ

๔. การอพยพของชาวอารยัน ก่อนพุทธกาล (ประมาณ ๑,๐๐๐ ปี) ชนเผ่าอารยันอพยพเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และแยกเป็นสองพวกคือ พวกหนึ่งไปทางเปอร์เซีย อีกพวกหนึ่งไปทางอินเดีย แล้วตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณตอนบนแม่น้ำสินธุ หลักฐานจากคัมภีร์พระเวท อารยันกลุ่มแรกเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบอาชีพทำนาทำไร่ทำสวนมากกว่าค้าขาย ชนเผ่าอารยันเป็นเผ่าพันธุ์ชนผิวขาว ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มในแถบภูเขาโคเคซัส ต่อมาเคลื่อนย้ายมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ แถบปากแม่น้ำวอลก้า แม่น้ำอูราล เหนือทะเลสาบแคสเปียน ชนพวกนี้มีขนบธรรมเนียมประเพณีลัทธิวัฒนธรรมและภาษาเดียวกัน เคารพพระเจ้าหลายองค์ที่เป็นรูปแบบของธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาว เป็นต้น คนเหล่านี้เข้าใจว่าธรรมชาติสามารถให้คุณให้โทษแก่เขาได้ การนับถือธรรมชาติถือว่าเป็นลัทธิแรกของมนุษย์ แม้ปัจจุบันก็ยังมีการนับถือกันอยู่ นอกจากนั้นชนชาติอารยันนับว่าเป็นพวกฉลาด นับถือเทพเจ้าที่อยู่บนที่สูงคือภูเขาและบนฟ้า โดยเฉพาะเทพ

^๑ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ม.ม.ป.), หน้า ๒-๓.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙-๘๐.

๑.๒.๒ อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ

๑. แหล่งอารยธรรมสำคัญของโลก เส้นทางที่ชาวอารยันอพยพเคลื่อนตัวเข้ามายังดินแดนชมพูทวีป ผ่านอารยธรรมโบราณสำคัญ คือ อารยธรรมที่อยู่ตามลุ่มแม่น้ำสินธุ จึงมีชื่อเรียกว่า “อารยธรรมสินธุ” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า เมื่อประมาณ ๒,๐๐๐-๔๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. ยุคอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus civilization) มีจุดขุดค้นสำคัญที่โมเฮนโจ-ดาโร (Mohenjo-Daro) ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองการาจี ในปากีสถาน เป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดเท่าที่รู้ของเอเชียใต้ อยู่ในยุคสัมฤทธิ์ (Bronze Age) สมัยเดียวกับอารยธรรมอียิปต์โบราณ อารยธรรมเมโสโปเตเมีย และอารยธรรมมิโนอันที่เกาะครีต อารยธรรมนี้เจริญมาก มีเมืองที่จัดวางผังอย่างดี พร้อมทั้งระบบชลประทาน รู้จักเขียนตัวหนังสือ มีมาตราชั่ง-ตวง-วัด นับถือเทพเจ้า ซึ่งมีลักษณะอย่างที่เราเห็นเป็นพระศิวะ ในยุคต่อมาอารยธรรมนี้แผ่ขยายกว้างขวาง ทางตะวันตกถึงชายแดนอิหร่าน ทางเหนือถึงสุดเขตอัฟกานิสถาน ทางตะวันออกถึงกรุงนิวเดลีปัจจุบัน เมื่อประมาณ ๔๐๐-๖๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. ชนเผ่าอารยันยกจากที่ราบสูงอิหร่านหรือเปอร์เซีย เข้ามารุกรานและครอบครองตลอดไปถึงลุ่มแม่น้ำคงคา พร้อมทั้งนำศาสนาพราหมณ์ ภาษาสันสกฤต และระบบวรรณะเข้ามาด้วย^๔

๒. ความเจริญของชุมชนลุ่มแม่น้ำสินธุ จากหลักฐานที่ค้นพบอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ โมเฮนโจ ดาโร (Mohenjo Daro) ในแคว้นสินธุ (Sind) และเมืองฮาร์ปปา (Harappa) ในแคว้นปัญจาบทางตะวันตก ลักษณะของเมืองมีกำแพงล้อมรอบตัวเมือง มีการวางผังเมืองอย่างดี มีถนนสายตรงผ่านหลายสาย มีขุ้ข้าวส่วนกลาง บ้านมีลักษณะกว้างใหญ่ สร้างด้วยอิฐเผา ประกอบไปด้วยห้องน้ำ ห้องส้วม ท่อถ่ายเทน้ำเสีย ขุดพบโลงศพแบบเดียวกับที่พวกสุเมเรียนใช้ เช่นเดียวกับที่พบตราประทับของกลุ่มน้ำสินธุที่เมืองเออร์ในซูเมอร์ (ทางใต้ของกลุ่มน้ำไทกริสและยูเฟรติส) แสดงให้ทราบว่าได้มีการติดต่อระหว่างคนสองลุ่มแม่น้ำนี้ ชนเผ่าดราวิเดียนหรือมีลักษณะเหล่านี้เคารพบูชาเทพเจ้าโลกธาตุและธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม โลกธาตุ ได้แก่ ไฟ ลม และน้ำ ถือว่าทุกอย่างมีชีวิตจิตใจ และมีตัวตน^๕ ซึ่งต่อมาวิวัฒนาการมาเป็นเทพอัคินี (ไฟ) วารุฑ (ลม) วรุณ (ฝน) เป็นต้น มีเทพเจ้าสูงสุดคือพระนารายณ์ มีพาหนะคือนาค แม้สมัยพุทธกาลกลุ่มที่นับถือไฟก็ยังไม่เลือนหายไป เช่น ชฎิล ๓ พี่น้อง มนุษย์เผ่านี้ชอบอาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำ มักถูกมองว่าเป็นพวกที่ด้อยพัฒนา แต่หลักฐานทางโบราณคดีที่

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : บ. ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^๕ หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสาทุก เล่ม ๑, หน้า ๒๓๘.

เซอร์ จอห์น มาร์แชล ค้นพบปรากฏการณ์เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเจริญยิ่งกว่าอียิปต์โบราณและยิ่งกว่า
ชนชาติใดในเมโสโปเตเมีย^๖

๑.๒.๓ ความรุ่งเรืองของอารยชนในชมพูทวีป

เมื่อชาวอารยชนยึดชมพูทวีปเป็นที่มั่น ได้สร้างอารยธรรมของตนขึ้น ดังปรากฏความรุ่งเรือง
ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

ด้านการเมือง ชาวชมพูทวีปส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามบริเวณลุ่มแม่น้ำ เช่น แม่น้ำพรหมบุตร แม่น้ำ
คงคา แม่น้ำสินธุ เป็นต้น การปกครองแบ่งออก ๒ เขต คือ พื้นที่การปกครองที่ตั้งอยู่ภาคกลางของทวีป
เรียกว่า มัชฌิมประเทศ พื้นที่การปกครองที่ตั้งอยู่บริเวณรอบนอกของทวีป เรียกว่า ปัจฉันทชนบท
การปกครองมีทั้งแบบสามัคคีธรรม และ สมบูรณาญาสิทธิราช ชมพูทวีปสมัยก่อนพุทธกาลประกอบ
ด้วยแคว้นต่าง ๆ ๑๖ แคว้น ได้แก่ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ
สุรเสนะ อัสนทะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ มีลักษณะเป็นรัฐอิสระ แต่บางแคว้นตกอยู่ภายใต้อำนาจ
ของแคว้นอื่น แคว้นสำคัญๆ คือ (๑) แคว้นมคธ มีราชคฤห์เป็นเมืองหลวง พระเจ้าพิมพิสารเป็น
พระราชา (๒) แคว้นโกศล มีสาวัตถีเป็นเมืองหลวง พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นพระราชา (๓) แคว้นวังสะ
มีเมืองหลวงชื่อโกสัมพี ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำยมุนา พระเจ้าอุเทนเป็นพระราชา (๔) แคว้นคันธาระ ตั้งอยู่
ทางเหนือหรือตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เมืองหลวงคือ ตักสิลา^๗ แคว้นโกศลเป็นแคว้นมหาอำนาจ
เป็นแคว้นใหญ่ ก่อนพุทธกาลได้รวมแคว้นกาสิเข้าไว้ด้วย กาสีมี่เมืองพาราณสีเป็นเมืองหลวงและ
เป็นส่วนหนึ่งของแคว้นโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้จัดการปกครองทั้ง ๒ แคว้น พระเจ้าปเสนทิโกศล
มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าพิมพิสาร ทรงเป็นพี่เขย กล่าวคือ เจ้าหญิงโกศลเทวีพระกนิษฐาของพระเจ้า
ปเสนทิโกศล ได้เป็นมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อราชาทั้งสองทรงเป็นพระญาติกัน แคว้นทั้ง ๒ ก็อยู่
ด้วยความสงบและมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ข้อนี้ อาจจะโยงใยอย่างหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร
สัมพันธ์กลมใสในพระพุทธเจ้า ก็จะทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลกลมใสง่าย เพราะเป็นญาติใกล้ชิดกัน^๘

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๖.

^๗ มหาชนบท ๑๖ แคว้น ในชมพูทวีป สมัยพุทธกาล โดย พระราชาธรรมมุนี (สุกิตติ) วัดจักรวรรดิราชาวาส
วรวิหาร กรุงเทพมหานคร Google - vichadham.com/buddha/city๑๖.html สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม
๒๕๕๖.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *จาริกบุญจาริกธรรม, ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒*, (กรุงเทพมหานคร;
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖๔.

แผนที่ชมพูทวีปครั้งพุทธกาล^๙

ในการเดินทางทำสงครามระหว่างรัฐทำให้เกิดการเชื่อมโยงภูมิปัญญา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชาวอารยันให้เนื่องถึงกัน ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ เป็นต้น

ด้านการศึกษา ก่อนพุทธกาลเมืองที่มีชื่อเสียงด้านการศึกษามากที่สุดคือเมืองตักสิลา รูปแบบการศึกษาของชาวอารยันเป็นระบบคร่ำเรื้อน กล่าวคือ ลูกศิษย์ไปสมัครรับใช้และฝึกฝนวิชาความรู้ อยู่ที่บ้านของอาจารย์ วิชาที่สอนขึ้นอยู่กับความถนัดและความสามารถของอาจารย์แต่ละคน ในมิติ ด้านการศึกษาเช่นนี้ ศิษย์จึงไม่เพียงแต่มาเรียนเอาความรู้วิชาการจากอาจารย์เท่านั้น หากแต่ยังต้องมีความเคารพตักยูดต่อครูอาจารย์อีกด้วย วิชาความรู้หรือที่เรียกว่าศิลปะ มีอยู่ ๑๘ แขนง การเลือกเรียน มีการจัดให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ของผู้เรียน เช่น ผู้เรียนอยู่ในวรรณะพราหมณ์ก็ศึกษาคัมภีร์พระเวท และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา ผู้ที่เกิดในวรรณะกษัตริย์ศึกษาเกี่ยวกับยุทธวิธี การรบ พระธรรมนุญ เป็นต้น ผู้ที่อยู่ในวรรณะแพศย์ศึกษาการค้าขาย ส่วนวรรณะศูทร ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเลย

ด้านเศรษฐกิจ การผลิตของชาวอารยันมีรูปแบบการผลิตคล้ายคลึงกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ในปัจจุบัน กล่าวคือ เจ้าของธุรกิจเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี คหบดี มีข้าทาสบริวารรับใช้ในธุรกิจนั้นๆ

^๙ [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.google.co.th/.wathuakrabeu.com>, (๓๑ มกราคม ๒๕๕๘)

เศรษฐีบางคนเป็นเจ้าของฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เศรษฐีบางคนเป็นเจ้าของการเกษตร บางคนเป็นเจ้าของธุรกิจ การผลิตเสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ แคว้นที่มีเศรษฐีอยู่มากคือแคว้นโกศล จากที่แต่ละเมืองมีความสามารถ ในการผลิตสินค้าแตกต่างกัน จึงเกิดการค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ ขึ้น โดยการขนส่งสินค้าจากเมืองหนึ่ง ไปขายยังอีกเมืองหนึ่ง เป็นลักษณะการวานสินค้า อาศัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจบวกกับฝีมือ การก่อสร้าง จึงทำให้ชาวอารยันสามารถสร้างสิ่งปลูกสร้างได้ใหญ่โตหรูหรา ไม่จำเพาะพระราชวังขัตติย์ เท่านั้นที่มีปราสาท บ้านพราหมณ์ เศรษฐี คหบดีก็เป็นปราสาทหลายชั้น สะท้อนถึงความมั่งคั่งทาง เศรษฐกิจ อีกมุมหนึ่งของอารยธรรมอารยันก็ยังมีกลุ่มคนยากไร้ดำรงชีพด้วยการขอ เช่น ยาจก วนิพก พัฒนาการด้านเศรษฐกิจของชาวอารยันเช่นนี้มีมาก่อนพุทธกาล

ด้านสังคม สภาพสังคมอารยันก่อนพุทธกาล แบ่งเป็น ๔ ชั้น เรียกว่า ๔ วรรณะ ส่วนระเบียบ การดำเนินชีวิต เรียกว่า อาศรม ๔

วรรณะ ๔ มี **วรรณะกษัตริย์** เป็นชนชั้นสูง เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม มีหน้าที่สู้รบและ รักษาบ้านเมือง มีสีแดงเป็นสัญลักษณ์ **วรรณะพราหมณ์** เป็นชนชั้นสูง เกิดจากพาหาของพระพรหม มีหน้าที่ในการศึกษา อบรมสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา เป็นตัวแทนพระเจ้า สีขาวเป็นสัญลักษณ์ **วรรณะแพศย์** เป็นชนชั้นกลาง เกิดจากอุทรของ พระพรหม ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าวานิช นักธุรกิจ เศรษฐี คหบดี ผู้ประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งหลาย สีประจำ วรรณะคือสีเหลือง และ**วรรณะศูทร** เป็นชนชั้นต่ำสุด เกิดจากพระบาทของพระพรหม เป็นพวกทาส มีหน้าที่เป็นกรรมกร ใช้แรงงาน ทำงานตามเจ้านายสั่ง เป็นกลุ่มชนที่ไม่มีสิทธิใดๆ ในสังคม สีประจำ วรรณะคือสีดำ วรรณะสูงกับวรรณะต่ำจะสมาคมกันไม่ได้ หากสมาคมกันหรือแต่งงานกันบุตรที่เกิดมา เป็น “จันฑาล” ซึ่งถือว่าต่ำกว่าวรรณะทั้งปวง เรื่องวรรณะของพราหมณ์นี้ถือกันมาไม่เปลี่ยนแปลง เป็นปัญหาของสังคมอินเดียอย่างหนึ่งที่มีมานานก่อนพุทธกาล แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงพยายาม กำจัดทำลายด้วยวิธีการหลากหลาย เช่น อนุญาตการบรรพชาอุปสมบท ก็ยังไม่สามารถทำลาย กำแพงวรรณะให้หายไปเลย หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า ลัทธิศาสนาพราหมณ์จะเปลี่ยนรูปไป อย่างไรก็ตามที่ เรื่องวรรณะเป็นเรื่องเปลี่ยนไม่ได้ เราจะเห็นได้ในตอนที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงทำความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะปฏิวัติสังคมอินเดีย ด้วยวิธีเลิกวรรณะ และเป็น งานอันเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำไม่สำเร็จ^{๑๐} อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นงานที่ดูมองว่าไม่สำเร็จ แต่สิ่งที่

^{๑๐} หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่ม ๑, หน้า ๒๖๗-๒๖๘.

พระองค์ทรงทำสำเร็จและทำได้ตามที่ประสงค์ก็คือการประกาศอิสรภาพความเป็นมนุษย์ คือมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้จนกระทั่งสามารถเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ความสำเร็จนี้นับว่ายิ่งใหญ่กว่าการยกเลิกระบบวรรณะอย่างแท้จริง

อาศรม ๔ คือ ที่อยู่ของนักพรต ตามลัทธิของพราหมณ์ ในยุคที่กลายเป็นฮินดูแล้วได้วางระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวฮินดูวรรณะสูง โดยเฉพาะวรรณะพราหมณ์ โดยแบ่งเป็นขั้นหรือช่วงระยะ ๔ ขั้นหรือ ๔ ช่วงเรียกว่า อาศรม ๔ กำหนดว่าชาวฮินดูวรรณะพราหมณ์ทุกคนจะต้องครองชีวิตให้ครบทั้ง ๔ อาศรมตามลำดับ (แต่ในทางปฏิบัติบ่อยคนมักได้ปฏิบัติเช่นนั้น โดยเฉพาะปัจจุบันไม่ได้ถือกันแล้ว) คือ *พรหมจารี* เป็นนักเรียนศึกษาพระเวท ถือพรหมจรรย์ *คฤหัสถ์* เป็นผู้ครองเรือน มีภรรยา และมีบุตร *วานปรสถ์* ออกอยู่ป่า เมื่อเห็นบุตรของบุตร *สันยาสี* เป็นผู้สละโลก มีผ้านุ่งผืนเดียว ถือภาชนะขออาหารและหมอน้ำเป็นสมบัติ จาริกภิกขาจารเรื่อยไปไม่ยุ่งเกี่ยวกับชาวโลก^{๑๑}

๑.๒.๔ ลัทธิ ความเชื่อก่อนพุทธกาล

ในประเด็นนี้แบ่งไว้ ๒ หัวข้อ คือ ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิครูทั้ง ๖

๑. ศาสนาพราหมณ์

ชาวอารยันมีความเชื่อเกี่ยวกับเทวนิยม สิ่งโดดเด่นคือเชื่อว่ามีเทพเจ้าสร้างโลกและจักรวาล จึงนำไปสู่การเคารพนับถือบูชาเทพเจ้าในลักษณะต่างๆ ชาวอารยันมีความเชื่อว่าพวกตนเกิดจากเทพเจ้าสูงสุด ที่ไม่ใช่มนุษย์หรือสัตว์ ไม่สามารถมองเห็นด้วยตา แต่เทพนี้สามารถดลบันดาลสิ่งดีและให้โทษแก่มนุษย์และสรรพสัตว์ ความเชื่อนี้มีพื้นฐานจากคัมภีร์พระเวทที่พราหมณ์รวบรวมขึ้นจากประสบการณ์ทางศาสนา ยุคต่อมาจัดเป็น ๔ หมวดใหญ่ ได้แก่ *ฤคเวท* บทสวดสรรเสริญเทพเจ้า *สามเวท* บทสวดอ่อนวอนในพิธีบูชาয়ัญต่างๆ *ยชุรเวท* บทเพลงขับสำหรับสวดหรือร้องเป็นทำนองบูชาয়ัญ และ *อาถรรพเวท* ว่าด้วยอาคมทางไสยศาสตร์

ในสมัยพระเวทผู้คนทำพิธีบูชาและสวดขับกล่อมสรรเสริญพระเจ้าด้วยน้ำโสม เพื่อหวังให้เทพเหล่านั้นโปรดปราน เป็นวิธีอ่อนวอนขอความหวังจากเทพเจ้า ศาสนาพราหมณ์สอนให้มีความเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์และความละเอียดประณีตของพิธีกรรม จึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งพิธีกรรม ในพัฒนาการช่วงต้นพราหมณ์ มีบทบาทและมีอำนาจมาก เป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้ากับประชาชน

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๕๕๖.

เป็นที่พึงของประชาชนทางจิตใจ เป็นครูของประชาชน เป็นคนมักน้อยสันโดษ มุ่งมั่นเพียรเพ่งเคร่งครัด ในพิธีกรรม ประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ ขยันศึกษาคัมภีร์พระเวท และเสียสละ แต่ต่อมาพราหมณ์หลงลืมบทบาทหน้าที่ของตนเอง เมื่อได้รับความเคารพนับถือมาก จึงสำคัญผิดไปว่าตนเป็นผู้วิเศษ เกิดความหยิ่งในเพศและวรรณะ แสวงหาผลประโยชน์จากพิธีกรรมด้วยวิธีต่าง ๆ กลุ่มหนึ่งในลากลักการะทอดทิ้งการศึกษาเล่าเรียนหันไปประกอบพิธีกรรมเป็นหลักจนไร้อุดมการณ์ ในสมัยพราหมณ์มีการประกอบพิธีกรรมคือพิธีบูชาয়ัญ บวงสรวงไหว้วอน เช่น การฆ่าวัว แพะ แกะ ม้า (อศวเมธ) สูงสุดคือมนุษย์ (บุรุษเมธ) เพื่อสังเวทยเทพเจ้า เพื่อให้โปรดปราน สภาพการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการแสวงหาแนวทางใหม่ในสมัยพุทธกาล ในช่วงปลายพัฒนาการศาสนาพราหมณ์จนถึงต้นพุทธกาล ลัทธิความเชื่อสรุปได้ ๓ ลัทธิ คือ (๑) ลัทธิบูชาয়ัญ มีอยู่ตั้งแต่อารยันเข้ามาสู่อินเดีย เป็นลัทธิผสมผสานของเจ้าของถิ่นเดิม ในยุคนี้มีการบูชาয়ัญพิสดารยิ่งกว่าครั้งแรก เช่น เดิมทีบูชาয়ัญด้วยแพะ แกะ ม้า แต่เมื่อไม่มีแพะ แกะ ม้า ก็ปั้นรูปสัตว์เหล่านั้นขึ้นมาแทน ถ้าไม่มีเลือดสัตว์ที่บูชาয়ัญ ก็ใช้สีแดงแทนเลือด (๒) ลัทธิจารวาก เป็นลัทธิที่สอนให้เชื่อว่าการมรณและวัตถุน่าใคร่เท่ากันเป็นสิ่งสูงสุดในชีวิต ปฏิเสธผลแห่งการทำดี ทำชั่ว ปฏิเสธเรื่องนรก สวรรค์ และนิพพาน สอนว่ามนุษย์เกิดครั้งเดียว ตายครั้งเดียว ลัทธินี้เรียกอีกอย่างว่า กามสุขัลลิกานุโยค (๓) ลัทธิทรมานตน ลัทธินี้สอนให้เชื่อว่าร่างกายเป็นบ่อเกิดแห่งกิเลสตัณหา การบำรุงร่างกายเป็นเหตุให้กิเลสเฟื่องฟูมากยิ่งขึ้น จึงคิดหาวิธีทรมานตนด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อเผ่าซากิเลสตัณหาให้เหือดแห้งไป เรียกว่า บำเพ็ญตบะ ซึ่งเริ่มแรกคือบูชาয়ัญ ได้แก่ อ้อนวอนบวงสรวงเทพเจ้า ต่อมาเปลี่ยนเป็นทรมานกาย นอกจากลัทธิดังกล่าว ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติโยคะคือบริหารร่างกายและฝึกหัดดวงจิตให้อยู่ในขอบเขตหรืออยู่ในอำนาจมีวินัยที่ติงาม ฝึกจิตให้เข้มแข็งและบริสุทธิ์ แม้จะมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการได้เข้าไปอยู่กับพระพรหม นั่นคือเป้าหมายสูงสุด

๒. ลัทธิครูทั้ง ๖

ลัทธิทั้ง ๖ มีอยู่ในสมัยพุทธกาล เจ้าลัทธิทุกคนสิ้นชีวิตก่อนพระพุทเจ้า (เต ตถาคต ธรรมาเนยว กาลกตา) ลัทธิที่ยังมีสืบมาถึงปัจจุบัน คือลัทธิของนิครนถ์นาฏบุตร ของศาสนาเซน

ลัทธิทั้ง ๖ คือ ^{๑๒}

^{๑๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมทิพพล เนตรนิมิตร, รายงานวิจัยเรื่อง **ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เผยแพร่ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๙-๗๖.

๑. ปุณณะกัสสปะ

เป็นลูกทาส เกิดมาครบจำนวนคนที่ ๑๐๐ จึงได้ชื่อว่า ปุณณะ หมายถึงผู้เกิดมาครบจำนวนร้อย เขาหนีเจ้านายไปบวชเป็นอเจลก (เปลือยกาย) อ้างว่ารู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสัพพัญญู^{๑๓} บั้นปลายชีวิต เขาใช้เชือกผูกคอกับถุงทรายกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย^{๑๔}

อีกแหล่งหนึ่ง^{๑๕} ระบุว่า ปุณณะ เป็นผู้ที่มีปัญญามากตั้งแต่เกิด จึงได้ชื่อ ปุณณะ (ปุณณะ = เต็มเปี่ยม) หมายถึงคนที่มีปัญญาเต็ม บวชเป็นอเจลกเปลือยกาย ได้ประกาศว่าไม่เชื่อเรื่อง ความดีความชั่ว ถือว่าสิ่งที่ทำแล้วเป็นอันแล้วกันไป ไม่มีใครต้องรับผิดชอบ โลกนี้มีแต่เหตุบังเอิญ เขาเชื่อวิธีทรมาณตน มีคติพจน์ว่า โลกเที่ยงแท้ถาวร โลกขาดสูญ มีทั้งความเที่ยงถาวรและมีความ ดับสูญหรือไม่มีสิ่งใดเลย ร่างกายกับวิญญาณเป็นสิ่งเดียวกัน

ลัทธิของปุณณะกัสสปะ เป็นสุขารมณนิยม (Hedonism) ถือว่าสุขารมณเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด หรือเป็นความดีสูงสุดของชีวิต สอนให้มุ่งแสวงหาความสุขทางผัสสะหรือโลกียสุขในชีวิตปัจจุบัน

๒. มักขลิโคศาละ

มักขลิ เป็นเจ้าลัทธิอาชีวก ทายาทของอาชีวกลำดับที่ ๓ สืบทอดจากนั้นทิวัจฉะ และกิสสะ-สัมภิกจะ

มักขลิเกิดในคอกวัวที่ตำบลสารสาละ เมืองสาวัตถี เชนระบุงชื่อบิดาของมักขลิ คือ มังคลี มารดา คือ ภัททา บิดาเป็นช่างแกะสลัก เมื่อมารดาครรภ์แก่ใกล้คลอดชวนสามีไปยังหมู่บ้านศรวณะ ขณะบิดา กำลังจัดเตรียมที่พัก มารดาหลบฝนอยู่ในคอกวัวของโคภหุลคหบดี จึงคลอดบุตรในคอกวัว วันหนึ่ง มักขลิเดินถือหม้อน้ำอย่างทำเหยียบไปบนหนทางมีหล่มเลน เจ้านายบอกให้ระวังลื่นหกล้ม แต่เขาผลอลื่น ด้วยความกลัวเจ้านายจะดุ จึงวิ่งหนี เจ้านายวิ่งตามไปจุดชายผ้าถุง เขารีบลุกขึ้นหนีไปทั้งที่ไม่มีผ้าถุง ตั้งสำนักเป็นนักบวชเปลือยกาย อ้างว่ารู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสัพพัญญู^{๑๖} มักขลิเคยนับถือปารศวนารถ ผู้นำนิกาย มักขลิเที่ยวเร่ร่อนอยู่ ๑๒ ปี พบกับนิครนถ์นาฏบุตรที่ปาณิณภูมิ เมืองนาลันทา อยู่กับ

^{๑๓} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๑/๑๓๐, ชุ.สุ.อ. (บาลี) ๒/๕๑๕/๒๔๗.

^{๑๔} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๘/๑๖๐ (ยมกปาฏิหาริยวัตถุ ฉบับ มจร.)

^{๑๕} Suniti Kumara ed., *The Cultural Heritage of India 3rd*, Vols. III. (Calcutta : The Ramakrishnan Mission Institute of Culture, 1991), p. 190.

^{๑๖} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๒/๑๓๑.

นิครนถ์นาฏบุตร ๖ ปี ต่อมาขัดแย้งกัน จึงแยกไปตั้งสำนักที่บ้านของช่างหม้อชื่อฮลาฮลา สมณานามของมักขลิ คือ ชินะกำมะลอ (pseudo-Jina) พระเจ้าปเสนทิโกศล เมืองสาวัตถี ทรงให้ความอุปถัมภ์มักขลิ ทศนคติของมักขลิ คือ สรรพสิ่งในโลกถูกกำหนดไว้แน่นอนตายตัว มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดหลายร้อยชาติ แต่มีกำหนดแน่นอน กรรมเป็นเพียงมายา ความบริสุทธิ์เป็นสิ่งข้ามภพข้ามชาติ เขาถือคติว่า ความเพียรของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไร้ผล ซึ่งตรงข้ามกับพุทธพจน์ที่ว่า คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะความหมั่นเพียร คำสอนหลักของมักขลิ คือ มหานิมิต และ มรรค ได้แก่ การร้องเพลงกับการเต้นระบำ

มักขลิโคศาละเชื่อความบริสุทธิ์ในสังสารวัฏ (สังสารสุทธิ) เขาเชื่อว่าเมื่อสิ้นมหากัปไปได้ ๘ ล้าน ๔ แสนครั้ง ทั้งคนโง่และคนฉลาดจะสิ้นทุกข์ มหากัปหนึ่งมีเวลายาวนาน เปรียบว่าทุก ๑๐๐ ปี มีคนนำหยาดน้ำหยาดหนึ่งไปจากสระใหญ่ด้วยปลายหญ้าคา จนทำสระใหญ่ไม่มีน้ำได้ถึง ๗ ครั้ง

ลัทธิของมักขลิโคศาละ เป็นนียัตินิยม (Determinism) ถือว่าสิ่งทั้งหลายในจักรวาลเป็นไปตามกฎที่ตายตัว เจตจำนงของมนุษย์ไม่เป็นไปโดยอิสระ แต่ถูกกำหนดโดยภาวะทางจิตและทางวัตถุ

๓. อชิตเกสกัมพล

อชิตะหม่มผ้ากัมพลทำมาจากเส้นผมมนุษย์ จึงมีชื่อว่าเกสกัมพล เขาอ้างว่ารู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสัพพัญญู^{๑๗} เขาสอนไม่ให้เชื่อเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว ไม่ให้เชื่อโลกนี้ ไม่ให้เชื่อว่ามีโลกหน้า สอนว่าโลกว่างเปล่า ไม่มีใครมีบุญคุณต่อกัน ไม่มีบิดามารดา มีแต่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่มารวมกัน เมื่อธาตุทั้ง ๔ แยกสลาย ดินกลับคืนสู่ดิน น้ำคืนสู่น้ำ ไฟคืนสู่ไฟ ลมคืนสู่ลม เขาเชื่อว่าสรรพสิ่งสาบสูญ ถือว่าชีวะ (วิญญาณ) ก็อันนั้น ร่างกายก็อันนั้น (ตํ ชิวํ ตํ สิริริ) สอนเหมือนพวกจารวากที่บอกให้รีบกิน รีบดื่ม รีบเที่ยวเตร่ วันต่อไปเราอาจตายเสียก่อน สมณานามของอชิตะ คือ Indian Democritus เขาสอนว่าอย่าให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นคนเพียงครั้งเดียว มีชีวิตก็ควรริบหาความบันเทิงให้เต็มที่

ลัทธิของอชิตะเกสกัมพล เป็นวัตถุนิยม (Materialism) ถือว่าความสุขทางกาย เป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของชีวิต

คำสอนของอชิตะ เปรียบเหมือนผ้ากัมพลซึ่งไม่มีราคา กลิ่นเหม็นเนือยหาย ฤดูหนาวก็เย็น ฤดูร้อนก็ร้อน^{๑๘} หาความดีอะไรไม่ได้

^{๑๗} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๑๓๑.

^{๑๘} อจ.ติก. (บาลี) ๒๐/๑๓๘/๒๗๙.

๔. ปกุธะกัจจายนะ

ปกุธะกัจจายนโคตร เป็นบุตรของหญิงหม้าย เกิดใต้ต้นปกุธะ (กุ่มบก) ได้ชื่อตามต้นไม้ เขาพิการหลังค่อมมาแต่กำเนิด เมื่อพ่อเลี้ยงเสียชีวิตจึงไปบวช เขาเป็นนักปราชญ์นิยมเก่าแก่ที่สุด เขาไม่ยอมสัมผัสน้ำเย็น เพราะกลัวทำร้ายสัตว์เล็ก ๆ ในน้ำ อ้างว่ารู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสัพพัญญู^{๑๙} สมญานามของปกุธะ คือ Empedocles of India เขาเชื่อว่าการใช้อาวุธตัดศีรษะมนุษย์ ยังไม่มีใครฆ่าใคร เป็นแค่เพียงปรากฏการณ์ที่สิ่งมีคมผ่านสภาวะไปเท่านั้น เขารังเกียจน้ำเย็นไม่กล้าเดินข้ามสะพานหรืออย่างกรายเข้าไปในที่ชื้นแฉะ เพราะกลัวเสื่อมเสียข้อวัตรปฏิบัติ

ลัทธิของปกุธะกัจจายนะ เป็นปราชญ์นิยม (Atomism) ถือว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดจากการรวมตัวของปรมาณู ซึ่งเป็นส่วนย่อยที่เล็กที่สุด และแบ่งออกไม่ได้ ถ้าเข้าใจส่วนย่อยแต่ละส่วนซึ่งประกบกันเป็นส่วนรวม ก็จะเข้าใจส่วนรวมได้

๕. นิครนถ์นาฏบุตร

ตำนานของนิครนถ์มีก่อนสมัยพระเวท เรียกเจ้าลัทธิของนิครนถ์ว่า ติตถังกร ติตถังกรคนแรกคือ ฤคภเทพ นิครนถ์เป็นกลุ่มผู้ไม่เชื่อถือพระเวทที่เก่าที่สุด ศาสตราจารย์เฮร์แมนน์ ยาโคบี (Hermann Jacobi) อ้างเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ที่ว่าปารศวนารถเป็นเจ้าลัทธินิครนถ์คนแรก

ลัทธิของนิครนถ์นาฏบุตร^{๒๐}

นิครนถ์ปฏิบัติจตุยมสังวรธรรม ถือความสำรวมระวังด้วยอาการ ๔ อย่าง ได้แก่

๑. เว้นน้ำดิบทุกอย่าง
๒. ประกอบกิจที่เว้นจากบาปทุกอย่าง
๓. ล้างบาปทุกอย่าง
๔. รับสัมผัสทุกอย่างโดยไม่ให้เกิดบาป

๖. สัญชัยเวลัฏฐบุตร

สัญชัยเกิดในตระกูลทาส เป็นบุตรของช่างไม้ ที่ศีรษะของเขามีปมใหญ่ขนาดเท่ากับกำมือ สมญานามของเขาคือ Pyrrho of India เขาอ้างตนว่ารู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสัพพัญญู^{๒๑} มีความเชื่อว่า

^{๑๙} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๔/๑๓๒.

^{๒๐} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๗๗/๕๗.

^{๒๑} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๓๒.

โลกนี้ไม่มีใครรู้สัจจะ เขาไม่สอนอะไรเป็นขึ้นเป็นอัน ทั้งไม่ยืนยันเรื่องใดเลย เขามีวาทศิลป์พูดรอดตัวไปได้ทุกครั้งเหมือนปลาไหล (อมราวิกเขปวาท) จริยธรรมของสังขัย ได้แก่ อวิรุทธกะ เหตุที่เขาไม่กล้ายืนยันเพราะกลัวพูดเท็จ เกรงว่าจะมีผู้เชื่อเป็นจริงเป็นจัง กลัวถูกซักถาม เพราะตนเองไม่รู้อะไรจริงจัง อุติสสปริพาชก โกลิตปริพาชก สุปิยปริพาชก และทีฆนขปริพาชก (หลานของพระสารีบุตร แต่ฝ่ายขวาเป็นหลานของสังขัย) เคยเป็นศิษย์ของสังขัย ทีฆนขะมีนิสัยตลบตะแลง บางครั้งยอมรับทุกอย่าง บางครั้งไม่ยอมรับอะไรเลย (สพพิ เม นกขมติ) นิครนถ์นาฏบุตรนำวิธีการ (สยาทวาท) ของสังขัยเวลีสัญบุตรไปใช้

ลัทธิของสังขัย เรียกว่าไถยนิยม (Agnosticism) ถือว่ามีความรู้บางอย่างที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงคือรู้ไม่ได้ สังขัยจึงไม่กล้ายืนยันเรื่องใด

เจ้าลัทธิทั้ง ๖ คนประกาศว่าตนเองเป็นพุทธะ มีชีวิตอยู่ในสมัยพุทธกาล ทุกคนสิ้นชีวิตก่อนพระพุทธเจ้า^{๒๒}

๑.๓ พุทธประวัติช่วงปฐมกาล

พุทธประวัติช่วงปฐมกาลแบ่งไว้ ๕ หัวข้อ คือ ความรู้เบื้องต้น เหตุการณ์ก่อนประสูติ เหตุการณ์ช่วงประสูติ และชีวิตของพระสิทธัตถะ^{๒๓}

๑.๓.๑ ความรู้เบื้องต้น

ในยุคบรรพกาลมีชนเผ่าเชื้อสายอริยกะหรืออารยันอพยพเข้ามาตั้งรกราก ณ เขิงเขาหิมาลัย ก่อนหน้านั้นดินแดนแถบนี้เป็นที่อยู่ของพวกมีลักษณะซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิม พวกอารยันเป็นพวกที่นับถือธรรมชาติและเชื่อถือระบอบวรรณะ เชื่อกันว่าคนในวรรณะทั้ง ๔ ไม่สามารถแต่งงานกัน ถ้าแต่งงานบุตรจะเป็นจันฑาล ชนเผ่าที่ถือตนว่ายิ่งใหญ่และบริสุทธิ์กว่าเผ่าอื่น ๆ จึงแต่งงานกันภายในหมู่พี่น้องและวงศ์ญาติญาติที่ศึกษาในบทพินนี้มี ๒ ตระกูล คือ ๑. ศากยวงศ์ ๒. โกลิยวงศ์ และด้วยความถือตัวจัดนี่เองจึงเป็นเหตุให้กรุงกบิลพัสดุ์ถูกทำลายอย่างย่อยยับ ด้วยอำนาจของพระเจ้าวิฑูทกะโอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งสวาวตตี พระเจ้าวิฑูทกะก็ใช้ใครอื่นเป็นพระนัดดาของพระเจ้ามหายานามะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์นั่นเอง พระองค์ถูกเหยียดหยามจากพระญาติที่เอนานนมชำระล้างสถานที่ที่พระองค์

^{๒๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๓/๗๙/๔๘.

^{๒๓} ในการศึกษาพุทธประวัติ ชาวพุทธควรศึกษา ๓ ด้าน คือ ตำนาน ประวัติศาสตร์ และพุทธภาวะ

แห่งศากยวงศ์ทรงอภิเษกกับสิริมหามายาแห่งโกถียวงศ์ มีพระโอรส คือ สิทธิธตะ ต่อมาหลังจากสิริมหามายาสวรรคต สุทโธทนะทรงอภิเษกกับมหาปชาบดีโคตมี มีพระโอรสและพระธิดา ๒ พระองค์ คือ นันทะ, รูปนันทา สุปปพุทธะแห่งโกถียวงศ์ทรงอภิเษกกับอมิตาแห่งศากยวงศ์ มีพระโอรสและพระธิดารวม ๒ พระองค์ คือ เทวทัต, ยโสธรา (พิมพา) สุกโกทนะแห่งศากยวงศ์ทรงอภิเษกกับกิสาคโคตมี มีพระโอรสคือ อานนท์ อมิตโธทนะแห่งศากยวงศ์ มีพระโอรสและพระธิดา รวม ๓ พระองค์ คือ มหานามะ, อนุรุทธะ, โรหิณี มหานามะครองราชย์สมบัติสืบจากสุทโธทนะ มีพระธิดาเกิดจากนางทาสีคือ วาสภขัตติยา ที่ต่อมาเป็นมเหสีของปเสนทิโกศล เมืองสาวัตถี มีพระโอรสคือ วิฑูทกะ

ตั้งแต่พระเจ้าโอกกากราชทรงครองเมืองอยู่แถบภูเขาหิมาลัย พระองค์ทรงให้พระโอรสธิดาไปสร้างเมืองใหม่คือ กบิลพัสดุ์ พระโอรสธิดาแต่งงานกันเองภายในตระกูลกลายเป็นสายตระกูลโคตมะ ส่วนพระธิดาผู้เป็นเชษฐภคินีแต่งงานกับเจ้ารามแห่งเมืองเทวทหะ ซึ่งเป็นอีกตระกูลหนึ่งคือ โกถียะ สองตระกูลมีความเกี่ยวข้องกันมาจนถึงสีหนุแห่งศากยวงศ์ เมื่อสิ้นสีหนุก็ถึงสุทโธทนะ ซึ่งอภิเษกกับสิริมหามายาแห่งเมืองเทวทหนคร มีพระโอรสคือ สิทธิธตะ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปลักษณะต่าง ๆ ทางฝ่ายคัมภีร์และประวัติศาสตร์ วาดภาพเหตุการณ์และสภาพสังคมครั้งพุทธกาลได้คร่าว ๆ ดังนี้

“พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในชมพูทวีป เมื่อประมาณ ๒,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ทรงประสูติในวรรณะกษัตริย์ พระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธิตถะ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองแคว้นศากยะ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของชมพูทวีป ติดเชิงเขาหิมาลัย ในฐานะโอรสกษัตริย์และเป็นความหวังของราชตระกูล พระองค์จึงได้รับการปรนเปรอด้วยโลกียสุขต่าง ๆ อย่างเพียบพร้อม และได้ทรงเสวยความสุขอยู่เช่นนี้เป็นเวลานานถึง ๒๙ ปี ทรงมีทั้งพระชายาและพระโอรส

ครั้งนั้น ในทางการเมือง รัฐบางรัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตยกำลังเรืองอำนาจขึ้น และกำลังพยายามทำสงครามแผ่ขยายอำนาจและอาณาเขตออกไป รัฐหลายรัฐโดยเฉพาะที่ปกครองแบบสามัคคีธรรม (หรือแบบสาธารณรัฐ) กำลังเสื่อมอำนาจลงไปเรื่อย ๆ บางรัฐก็ถูกปราบรวมเข้าในรัฐอื่นแล้ว บางรัฐที่ยังเข้มแข็งก็อยู่ในสภาพตึงเครียด สงครามอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ แม้รัฐใหญ่ที่รุ่งเรืองก็มีการขัดแย้งรบพุ่งกันบ่อย ๆ”^{๒๕}

^{๒๕} ดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

๑.๓.๒ เหตุการณ์ก่อนประสูติ

ก่อนพระนางสิริมหามายาพระชายาของพระเจ้าสุทโธทนะจะทรงมีพระประสูติกาล มีเรื่องว่าพระนางทรงสุบินว่าได้เสด็จประพาสป่าหิมพานต์ มีช้างเผือกนำดอกบัวมาถวาย เมื่อตื่นบรรทม จึงรับสั่งโหราจารย์ให้ทำนายพระสุบิน ทรงทราบว่าพระนางจะได้พระโอรสผู้มีบุญญาธิการมาก

ในพระสุตตันตปิฎก^{๒๖} บรรยายเหตุการณ์ตอนประสูติ มีเหตุอัศจรรย์ เรียกว่า กฎธรรมคาของพระโพธิสัตว์ก่อนเสด็จจุติยังโลกมนุษย์ ย่อมจะผิดไปจากสามัญชนเช่น ในเวลาพระโพธิสัตว์เสด็จสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาไม่มีความรู้สึกทางกามารมณ์ พระมารดาไม่มีความเจ็บป่วย มีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มองเห็นพระโพธิสัตว์ภายในพระครรภ์ เมื่อพระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าปรากฏขึ้นในโลกพร้อมเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ แม้ในช่องว่างระหว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรกัน มีสภาพมืดมิดหรือที่ที่พระจันทร์และพระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากส่องแสงไปไม่ถึงก็มีแสงสว่างเจิดจ้าปรากฏล่วงเทวานุภาพของเหล่าเทพ^{๒๗}

๑.๓.๓ เหตุการณ์ตอนประสูติ

พระนางสิริมหามายาทรงครรภ์ครบ ๑๐ เดือน เมื่อใกล้กำหนดประสูติกาล พระนางทูลขอโอกาสเพื่อเสด็จกลับไปเมืองเทวทหะ ตามธรรมเนียมประเพณีในสมัยนั้น พระเจ้าสุทโธทนะตรัสสั่งให้ตกแต่งถนนหนทางจากเมืองกบิลพัสดุ์จนถึงเมืองเทวทหะ ตอนเช้าวันประสูติครั้นเสวยพระกระยาหารเสร็จ พระนางสิริมหามายา ถวายบังคมลาขึ้นวอทองมีราชบริพารหามพาออกจากเมืองกบิลพัสดุ์มุ่งไปยังเมืองเทวทหะ

เสฐียร พันธรั้ง^{๒๘} บรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ว่า ตามระยะทางตอนหนึ่ง เสด็จเข้าเขตรื่นรมย์ทั้ง ๒ ข้างทางผ่านมีพรรณพฤกษานานาพันธุ์ ที่เป็นไม้ดอกก็ออกดอกสะพรั่ง ที่เป็นไม้ใบก็แตกใบสดขจีอันเป็นธรรมดาในฤดูใบไม้ผลิ ขบวนเคลื่อนตามสบาย มิได้พักในที่ใด ที่สุดเสด็จผ่านเข้าสู่อุทยานใหญ่

^{๒๖} เหตุการณ์ก่อนประสูติ แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ (๑) *ทุเรณิทาน* เรื่องเล่าในที่ไกล พระโพธิสัตว์เป็นสุเมธดาบสตั้งความปรารถนาแทบบาทมูลของพระที่ปึงกรพุทธเจ้า ไปเกิดในดุสิตบุรี (๒) *อวิทูเรณิทาน* เรื่องเล่าในที่ไมไกล พระโพธิสัตว์ตรวจมหาวิโลกนะ ๕ ประการ คือ กาล ทวีป ประเทศ ตระกูล กำหนดอายุของมารดา จึงจุติจากดุสิตบุรีมายังโลกมนุษย์ ดู *นิทานกถา* ในอรรถกถาสุตตนิบาต อปทาน ชาดก พุทธวงศ์ จริยาปิฎก เป็นต้น

^{๒๗} ธรรมคาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ ดูใน ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๗/๑๒.

อันมีชื่อลุ่มพินี อุทยานนั้นมีสาละ(ไม้รัง)ออกดอกสะพรั่งแต่ต้นตลอดยอดยั้งดอกผลดาดไปตามสาขาน้อยใหญ่ มีสกุลชาติโฝบินมาจับกินผลไม้ก็มี และเวียนว่อนร้อนอยู่บนกิ่งไม้ก็มี ส่งเสียงร้องเรียกเพรียกอยู่อิงมี เหมือนหนึ่งเสียงดนตรีที่อุทยานจิตรลดาในสวรรคร์ ภาพในอุทยานที่ทรงมองเห็น ทำให้ทรงปรารถนาจะพักชมสักครู่หนึ่งยามหนึ่งเพื่อความเบิกบานพระทัย จึงรับสั่งให้ราชบริพารหยุดกระบวนใหญ่ พระนางเสด็จลงจากวอทอง เลือกได้ต้นสาละมีใบใหญ่ สาขาปกคลุมเป็นที่ร่มรื่นต้นหนึ่ง ประทับพักอยู่ ณ โคนต้นสาละนั้น ลมฤดูใบไม้ผลิพัดไม่แรงนัก ไม่อ่อนนัก สาขาของสาละที่ยื่นออกมาแกว่งไกวไปตามแรงลม ขณะหนึ่งกิ่งสาละกิ่งหนึ่งถูกแรงลมพัดย้อยต่ำลงมา พระนางมีพระทัยรื่นเรริงยิ่งนัก เสด็จลุกขึ้นประทับยืนชูพระหัตถ์ขึ้นไขว่คว้ากิ่งสาละนั้น^{๒๘}

ขณะประทับในพระอุทยานพระนางทรงประจวบพระครรภ์ ข้าราชบริพารต่างผูกม่านแวดวงภายใต้ร่มไม้รังถวายเป็นที่ประสูติ พระนางยืนหันหลังอิงเข้ากับลำต้น พระหัตถ์ขวาเหนี่ยวกิ่งรังแล้วทอดพระเนตรไปทางทิศตะวันออก ครั้นได้เวลา ๑๑ นาฬิกา พระโพธิสัตว์ก็ประสูติจากครรภ์พระมารดา วันนั้นตรงกับวันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีจอ ตรงกับวันที่ ๑๘ พฤษภาคม อัญชันศักราช ๖๘^{๒๙} ขณะนั้นเกิดเสียงสั่นสะเทือนไปทั่วโลกจักรวาล คนตาบอดกลับมามองเห็นเป็นปกติ คนหูหนวกกลับได้ยินเสียง แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่นี้ต่อไป พระมหากษัตริย์คุณ พระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณของพระพุทธเจ้า และสัจธรรมคำสอนของพระองค์จะแผ่ไปทั่วโลก ผู้เป็นปฤชชนคนมีกิเลสแม้แต่คนตาบอดคนหูหนวกเมื่อได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาจะหายจากอาการหูหนวกตาบอดกลายเป็นคนมีปัญญารอบรู้ในความจริงของชีวิตจนถึงพันทุกข์ ขณะประสูติพระนางไม่เปรอะเปื้อนมลทิน มีเทวบุตรมารับท่อน้ำร้อนน้ำเย็นตกจากอากาศสنانพระวรกาย พระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่งทรงยืนอย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสอง ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตรตามเสด็จ ได้ทอดพระเนตรยังทิศต่าง ๆ ทรงเปล่งพระอาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ)ว่า “เราคือผู้เลิศของโลก เราคือผู้เจริญที่สุดของโลก เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภาพใหม่ไม่มีอีก”^{๓๐}

^{๒๘} เสฐียร พันธงชัย, **พุทธประวัติมหายาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^{๒๙} บรรจบ บรรณรุจิ, **หนังสือภาพประวัติของพระพุทธเจ้าพร้อมคำบรรยาย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗/๑๑.